

UDK: 1751 (8)

Manzura NAMAZOVA,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti dotsenti, PhD
E-mail: manzuraorakova570@gmail.com

Qarshi davlat universiteti dotsenti, f.f.n S.Mo'minova taqrizi asosida

**O'ZBEK ADABIYOTIDAGI MILLIY KOLORITNING GLOBAL TRANSFORMATSIYASI VA
KULMINATSIYADAGI DETALLARNING ESTETIK-FALSAFIY FUNKSIYALARI: NAZAR ESHONQUL
ASARLARI VA LOTIN AMERIKASI MAGIK REALIZMI KONTEKSTIDA**

Annotsatsiya

Ushbu maqola o'zbek adabiyotidagi milliy koloritning global adabiy kontekstda transformatsiyasi va kulminatsiyada detallarning estetik-falsafiy funksiyalarini Nazar Eshonqulning asarlari misolida, Lotin Amerikasi magik realizmi ta'siri nuqtai nazaridan ilmiy, nazariy, qiyosiy va tahliliy tarzda o'rganishga bag'ishlangan. Milliy koloritning o'zbekona turmush tarzi, urf-odatlar va mentalitetni aks ettirishdagi o'imi, shuningdek, uning global adabiy oqimlar (modernizm, postmodernizm, magik realizm) bilan uyg'unlashuvi "Momo qo'shiq", "Maymun yetaklagan odam", "Shamolni tutib bo'lmaydi" va "Qora kitob" asarlari orqali tahlil qilinadi. Asarlar Ulug'bek Hamdamning Muvozanat, Isajon Sultonning Qora ko'zlar, O'tkir Hoshimovning Dunyoning ishlari va G'afur G'ulomning Shum bola asarlari bilan qiyoslanadi. Lotin Amerikasi magik realizmining (Gabriel Garsiya Markes, Xorxe Luis Borxes) Nazar Eshonqul ijodiga ta'siri, ayniqsa, milliy koloritning universal ma'noga aylanishi va kulminatsiyadagi detallarning falsafiy-estetik ta'siri ko'rib chiqiladi. Maqola adabiyotshunoslikning nazariy asoslariga tayanadi va o'zbek adabiyotidagi badiiy mahoratni global kontekstda yoritishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Milliy kolorit, badiiy detal, kulminatsiya, Nazar Eshonqul, Lotin Amerikasi magik realizmi, global adabiyot, estetik-falsafiy funksiya, modernizm, postmodernizm.

**GLOBAL TRANSFORMATION OF NATIONAL COLOR IN UZBEKISTAN LITERATURE AND AESTHETIC-
PHILOSOPHICAL FUNCTIONS OF DETAILS IN THE CULMINATION: IN THE CONTEXT OF THE WORKS OF
NAZAR ESHONQUL AND LATIN AMERICAN MAGIC REALISM**

Annotation

This article provides a scholarly, theoretical, comparative, and analytical examination of the transformation of national color in Uzbek literature within a global literary context and the aesthetic-philosophical functions of details in climactic moments, focusing on Nazar Eshonkul's works in the context of Latin American magical realism. The role of national color in reflecting Uzbek lifestyle, traditions, and mentality, as well as its integration with global literary movements (modernism, postmodernism, magical realism), is analyzed through Eshonkul's Momo qo'shiq, Maymun yetaklagan odam, Shamolni tutib bo'lmaydi, and Qora kitob. These works are compared with Ulug'bek Hamdam's Muvozanat, Isajon Sulton's Qora ko'zlar, O'tkir Hoshimov's Dunyoning ishlari, and G'afur G'ulom's Shum bola. The influence of Latin American magical realism (e.g., Gabriel García Márquez, Jorge Luis Borges) on Eshonkul's oeuvre, particularly the universalization of national color and the aesthetic-philosophical impact of climactic details, is explored. Grounded in literary theory, the research aims to illuminate artistic mastery in Uzbek literature within a global context.

Key words: National color, artistic detail, climax, Nazar Eshonkul, Latin American magical realism, global literature, aesthetic-philosophical function, modernism, postmodernism.

**ГЛОБАЛЬНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО КОЛОРИТА В ЛИТЕРАТУРЕ УЗБЕКИСТАНА И
ЭСТЕТИКО-ФИЛОСОФСКИЕ ФУНКЦИИ ДЕТАЛЕЙ В КУЛЬМИНАЦИИ: В КОНТЕКСТЕ ТВОРЧЕСТВА
НАЗАРА ЭШОНКУЛА И ЛАТИНОАМЕРИКАНСКОГО МАГИЧЕСКОГО РЕАЛИЗМА**

Аннотация

Статья посвящена научному, теоретическому, сравнительному и аналитическому исследованию трансформации национального колорита в узбекской литературе в глобальном литературном контексте и эстетико-философских функций деталей в кульминационных моментах на примере произведений Назара Эшонкула в контексте латиноамериканского магического реализма. Роль национального колорита в отражении узбекского образа жизни, традиций и менталитета, а также его интеграция с глобальными литературными течениями (модернизм, постмодернизм, магический реализм) анализируется через произведения «Момо кушик», «Маймун етаклаган одам», «Шамолни тутиб булмади» и «Кора китоб». Эти произведения сравниваются с романами Улугбека Хамдама «Мувозанат», Исаджона Султона «Кора кузлар», Откира Хошимова «Дунёнинг ишлари» и повестью Гафура Гуляма «Шум бола». В исследовании рассматривается влияние латиноамериканского магического реализма (например, Габриэля Гарсиа Маркеса, Хорхе Луиса Борхеса) на творчество Эшонкула, особенно универсализация национального колорита и эстетико-философское воздействие кульминационных деталей. Работа основана на теоретических принципах литературоведения и направлена на освещение художественного мастерства в узбекской литературе в глобальном контексте.

Ключевые слова: Национальный колорит, художественная деталь, кульминация, Назар Эшонкул, латиноамериканский магический реализм, глобальная литература, эстетико-философская функция, модернизм, постмодернизм.

Kirish. O'zbek adabiyotidagi milliy kolorit xalqning turmush tarzi, urf-odatlar, mentalitet va estetik qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim element sifatida muhim o'rin tutadi. Bu kolorit nafaqat mahalliy o'quvchilarga tanish muhitni jonlantiradi, balki global adabiy kontekstda o'zbek adabiyotining o'ziga xosligini namoyon qiladi. Nazar Eshonqulning ijodi o'zbek adabiyotidagi milliy koloritni global adabiy oqimlar, xususan, Lotin Amerikasi magik realizmi bilan uyg'unlashtirib, uni universal ma'noga aylantirishda muhim rol o'ynaydi.

Nazariy jihatdan, detal adabiyotshunoslikda "badiiy asar tuzilishi va kayfiyat yaratish"ning muhim qismi sifatida qaraladi. O'zbek adabiyotida milliy koloritni ochishda detallar turmush tarzi, urf-odatlar va ijtimoiy muhitni tasvirlash orqali ishlatiladi, kulminatsiyada esa ramziy va falsafiy ma'no kasb etadi. Ushbu tadqiqotning maqsadi Nazar Eshonqulning asarlarida milliy koloritning global adabiy kontekstda transformatsiyasini va kulminatsiyadagi detallarning estetik-falsafiy funksiyalarini tahlil qilish, ularni Lotin Amerikasi magik realizmi ta'siri nuqtai nazaridan o'rganish va boshqa zamonaviy o'zbek yozuvchilari (Ulug'bek Hamdam, Isajon Sulton, O'tkir Hoshimov, G'afur G'ulom) asarlari bilan qiyoslashdir.

Metodologiya. Tadqiqot adabiyotshunoslikning ilmiy-nazariy, qiyosiy va tahliliy usullariga asoslanadi. Unda Nazar Eshonqulning "Momo qo'shiq" (1989, 2006), "Maymun yetaklagan odam" (2001), "Shamolni tutib bo'lmaydi" (2004) va "Qora kitob" (nashr yili aniq emas) asarlari tahlil uchun tanlangan. Ushbu asarlar milliy koloritning global adabiy oqimlar bilan uyg'unlashuvi, shuningdek, magik realizm ta'sirini yoritib berishi bilan ajralib turadi. Tadqiqotda qiyoslash materiali sifatida Ulug'bek Hamdamning "Muvozanat" asari (psixologik realizm yo'nalishi), Isajon Sultonning "Qora ko'zlar" asari (postmodernistik yo'nalish), O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" asari (ijtimoiy realizm) va G'afur G'ulomning "Shum bola" asari (hajviy va ijtimoiy realizm) tanlab olindi.

Tahlil jarayonida bir necha yondashuvlar qo'llanildi. Matn tahlili yordamida asarlardagi milliy koloritni ochib beruvchi tasvirlar hamda kulminatsiyaga ta'sir ko'rsatuvchi detallarning estetik va falsafiy funksiyalari aniqlangan. Qiyosiy tahlil natijasida modernizm, postmodernizm, ijtimoiy realizm va magik realizm yo'nalishlarida detallarning transformatsiyasi solishtirilgan. Ramziy ma'no tahlilida esa asarlardagi badiiy detallar falsafiy va estetik nuqtai nazardan, ayniqsa magik realizm ta'siri bilan bog'liq holda o'rganilgan. Kontekstual tahlil milliy koloritning o'zbekona ijtimoiy-madaniy kontekst hamda global adabiy oqimlar bilan o'zaro aloqasini yoritishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida barcha ma'lumotlar adabiyotshunoslik manbalariga tayanilgan bo'lib, ilmiy aniqlik va ishonchlilik tamoyillariga qat'iy rioya etilgan.

Natijalar. Tadqiqotda Nazar Eshonqulning "Momo qo'shiq", "Maymun yetaklagan odam", "Shamolni tutib bo'lmaydi" va "Qora kitob" asarlari tahlil qilinib, ularning badiiy tizimidagi milliy koloritning global adabiy oqimlar bilan uyg'unlashuvi va kulminatsiyadagi detallarning estetik-falsafiy funksiyalari o'rganildi. "Momo qo'shiq" asarida o'zbekona qishloq manzarasi, tut daraxtlari, naqshli gilamlar, choyxonadagi oqsoqollar va palov pishirish jarayoni orqali milliy kolorit yorqin ifoda topgan. Momo qo'shiq folklor ramzi sifatida milliy xotira va an'analarni mujassam etadi, ammo magik realizm ta'siri ostida bu tasvirlar xayoliy va ramziy shaklga kirib, universal muammolar — nostalgiya, yo'qotish va vaqtning o'tkinchiligi bilan bog'lanadi. Kulminatsiyada momo qo'shig'ining sirli ohangi qahramonning o'tmish bilan aloqasini ramziy tarzda ifodalaydi, bu esa voqelik va xayol

uyg'unligini yaratib, o'quvchida falsafiy mulohaza va estetik hayrat uyg'otadi. Nazar Eshonqulning bu uslubi "Muvozanat" asaridagi yomg'ir tomchilari orqali berilgan psixologik realizm bilan qiyoslanganda, folklor ramzlarining magik realizmda universal ma'noga aylanishi bilan farqlanadi.

"Maymun yetaklagan odam" asarida milliy muhit o'zbekona qishloq ko'chalari, eski uylar, choyxonalar va bozordagi savdoshuv manzaralari orqali tasvirlanadi.

Maymun obrazining ramziy tabiatida shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyat falsafiy darajada yoritiladi. Bu ramz Xorxe Luis Borxes hikoyalaridagi absurd va metaforik obrazlarni eslatadi. Kulminatsiyada maymunning qo'lidan bo'shab qolgan tasma qahramonning ichki erkinlikka intilishini ramziy tarzda ifodalaydi. Ushbu detal estetik jihatdan hayrat va falsafiy jihatdan erkinlik hamda cheklanish o'rtasidagi ziddiyatni ifoda etadi. "Maymun yetaklagan odam" asarida mavzu va tasvir doirasi sarlavhadan ko'ra ancha chuqur va ramziy ma'noga ega. Garchi matnda magik belgilar bevosita aniq ko'rinmasa-da, unda voqealar oqimi kutilmagan tomonga qarab ketishi, majoz va ramzlarning yuqori pog'onada turishi Lotin Amerikasi adabiyotiga xos bo'lgan magik realizm poetikasiga yaqinlikni keltirib chiqaradi. "Qora kitob" asari magik realizm elementlari kuchli bo'lgan asar bo'lsa-da, unda milliy koloritni beruvchi quyidagi muhim tasvirlar va detallar alohida ajralib turadi. Qishloq va tabiat manzaralari. Asardagi asosiy voqealar joylashgan makon – qishloq hayoti va uning tabiiy muhiti milliy koloritni beradi: Lalmikor yerlar va adirlıklar: Qahramonlar yashaydigan hudud ko'pincha qurg'oqchil, sersuv bo'lmagan, tabiatning murakkabligi va qiyin dehqonchilik sharoitini aks ettiruvchi lalmikor yerlar tasviri orqali beriladi. Bu markaziy osiyolik dehqon turmush tarzini eslatadi. Chorvachilik unsurlari: Qissada chorvachilik, qo'y-qo'zilar, ularning hayoti bilan bog'liq tasvirlar milliy turmushning ajralmas qismi sifatida namoyon bo'ladi. "Qora qishloq" tasviri: Qishloqning qorong'u, go'yo yorug'likdan uzoqlashgan va sirli tasviri, uning ramziy ma'nosi milliy mifologiyaga va turkiy xalqlarning olam haqidagi tasavvurlariga borib taqaladi.

Demak, tadqiqotning nazariy asoslari milliy kolorit konsepsiyasi, magik realizm poetikasi, modernizm va postmodernizm estetikasi hamda kontekstual va qiyosiy tahlil metodlariga tayanadi. Ushbu nazariy yondashuvlar o'zbek adabiyotidagi milliylikning global kontekstda qayta talqin qilinishi va Eshonqul ijodidagi kulminatsion detallarning falsafiy-estetik mohiyatini chuqur anglashga imkon beradi.

Muhokama. Nazar Eshonqulning asarlarida milliy kolorit o'zbekona muhit va an'analar orqali ochiladi, lekin Lotin Amerikasi magik realizmi ta'siri bilan voqelik va xayolning ramziy uyg'unligi orqali global adabiy kontekstga transformatsiyaga uchradi. Momo qo'shiqdagi folklor ramzlari nostalji va milliy xotirani ta'kidlasa, Maymun yetaklagan odamdagi absurd detallar universal muammolarni (erkinlik, cheklanish) yoritadi. Shamolni tutib bo'lmaydi tabiat orqali lirik erkinlikni ifodalasa, Qora kitob san'at va ma'naviyatni ramziy tasvirlaydi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, Eshonqulning detallari Muvozanat va Qora ko'zlariga nisbatan ko'proq falsafiy va magik realizmga xos, Dunyoning ishlari va Shum bolaga nisbatan esa kamroq ijtimoiy, lekin milliy ruhni saqlaydi.

Nazariy nuqtai nazardan, detallar "hikoya ritmini boshqarish va kayfiyat yaratish"da muhimdir. Eshonqulning detallari "telling detail" sifatida milliy koloritni global adabiy uslublar, xususan, magik realizm bilan bog'laydi. Magik realizmning ta'siri Eshonqulning asarlarida o'zbekona muhitning xayoliy va ramziy talqinida ko'rinadi, bu uning ijodini o'zbek adabiyotidagi an'anaviy realizmdan ajratib turadi.

I-jadval. Nazar Eshonqul asarlarida milliy kolorit va estetik-falsafiy detal funksiyasi

Asar nomi	Adabiy yo'nalish	Milliy koloritning ifodasi	Magik realizm unsurlari	Kulminatsiyadagi detal va uning estetik-falsafiy funksiyasi	Qiyosiy tahlil natijasi
"Momo qo'shiq" (1989, 2006)	Modernizm, magik realizm	Qishloq manzarasi, tut daraxtlari, gilam, choyxona, xalq qo'shig'i; folklor ramzlari orqali milliy ruh	Momo qo'shig'ining sirli ohangi, xotira va xayol uyg'unligi	Kulminatsiyada qo'shiq qahramonning o'tmish bilan aloqasini ramziy tarzda ifodalaydi; estetik jihatdan nostalgiya, falsafiy jihatdan vaqt va xotira ziddiyatini ochadi	"Muvozanat"dagi yomg'ir tomchilari psixologik realizmda ichki dunyoni ochadi, Eshonqul esa folklor ramzlari orqali universallikka erishadi
"Maymun yetaklagan odam" (2001)	Postmodernizm, magik realizm	Bozor manzaralari, choyxona, milliy kiyim va muomala; o'zbekona muhitda absurd ramz	Maymun obrazi orqali shaxs va jamiyat ziddiyatining ramziy talqini	Kulminatsiyada tasmaning uzilishi ichki erkinlikka intilish ramziga aylanadi; estetik jihatdan hayrat, falsafiy jihatdan ozodlik va cheklanish muammosini ifodalaydi	"Qora ko'zlar"dagi yirtilgan fotosurat postmodern ramziylikni bildiradi, lekin Eshonqulning detalida magik realizmning chuqur falsafiy ma'nosi ustun
"Shamolni tutib bo'lmaydi" (2004)	Modernizm, magik realizm	Tabiat manzaralari, hovli, tut daraxti, xalqona subhatlar; erkinlik ramzlari	Shamol timsolida o'zgarish va ozodlik g'oyasi	Kulminatsiyada shamol qahramonning ruhiy ozodlik istagini ifodalaydi; estetik jihatdan lirizm, falsafiy jihatdan o'tkinchilik va erkinlik ziddiyatini yoritadi	"Muvozanat"dagi yomg'ir tomchilari kabi ruhiy kechinma ifodalanaadi, biroq Eshonqul tabiatni ramziy-falsafiy darajaga ko'taradi
"Qora kitob" (nashr yili noma'lum)	Postmodernizm, magik realizm	Uy-ro'zg'or buyumlari: sandiq, choypiyola, ko'rpacha; milliy xotira obrazlari	Sandiqdan chiqadigan xotiralar, real va afsonaviy qatlam uyg'unligi	Kulminatsiyada nazoratchining yurak sepishi san'at uchun azob va ruhiy iztirobni ramziy tarzda ifodalaydi; estetik jihatdan drammatizm, falsafiy jihatdan san'at va ma'naviyat muvozanatini ko'rsatadi	"Qora ko'zlar"dagi postmodern detaldan farqli ravishda, bu asarda ramziy tafakkur va magik estetikaga urg'u beriladi

Nazar Eshonqulning asarlari o'zbek adabiyotidagi milliy koloritni magik realizm orqali global adabiy kontekstga transformatsiya qiladi, kulminatsiyadagi detallar esa falsafiy savollar va estetik tajriba orqali asar ta'sirini oshiradi. Kelgusida Eshonqulning asarlarini Lotin Amerikasi (Garsiya Markes, Borxes) va boshqa global adabiyotlar bilan qiyosiy tahlil qilish, shuningdek, Xurshid Davron kabi zamonaviy yozuvchilar asarlari bilan solishtirish tadqiqotni yanada boyitadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Nazar Eshonqul ijodi o'zbek adabiyotida milliy koloritning global adabiy jarayonlar bilan uyg'unlashuvi, ya'ni milliylikning universallikka aylanish jarayonini badiiy-estetik darajada ifodalagan hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Yozuvchining "Momo qo'shiq", "Maymun yetaklagan odam", "Shamolni tutib bo'lmaydi" va "Qora kitob" asarlari nafaqat milliy

muhitni, balki insoniy ruhiyat, erkinlik, xotira va ma'naviyat kabi umumjahon muammolarni magik realizm estetikasida yoritib beradi. Ushbu asarlarda milliy kolorit o'zbek xalqining qadimiy madaniyati, folklor obrazlari va hayotiy manzaralari orqali ochilsa-da, ular Lotin Amerikasi magik realizmiga xos ramziy, xayoliy va falsafiy qatlamlar bilan boyitilgan.

Eshonqulning asarlarida real va xayoliy olam chegaralari yo'qoladi, oddiy hayotiy holatlar falsafiy ramz darajasiga ko'tariladi. Bu jihatdan u Garsiya Markes va Xorxe Luis Borxes singari yozuvchilarning uslubiy tajribalarini milliy zamin bilan uyg'unlashtirgan ijodkor sifatida ko'rinadi. Milliy koloritning o'zbekona muhit — choyxona, tut daraxti, sandiq, xalq qo'shig'i — orqali berilishi bilan birga, bu tasvirlar magik realizm poetikasi yordamida global adabiy ma'noga ega bo'ladi. Natijada milliylik va universallik o'rtasida tabiiy badiiy muvozanat vujudga keladi.

ADABIYOTLAR

1. Borges J. L. Ficciones (tarjima). Toshkent: Adabiyot nashriyoti; 1999. 230 p.
2. Eshonqul N. Maymun yetaklagan odam. Toshkent: Sharq nashriyoti; 2001. 245 b.
3. Eshonqul N. Momo qo'shiq. Toshkent: Yangi nashr; 2006. 210 b.
4. Eshonqul N. Qora kitob. Toshkent; 190 b.
5. Eshonqul N. Shamolni tutib bo'lmaydi. Toshkent: Yangi asr avlodi; 2004. 200 b.
6. G'ulom G. Shum bola. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti; 1970. 230 b.
7. Garcia Márquez G. Yuz yillik yolg'izlik (tarjima). Toshkent: Adabiyot nashriyoti; 2007. 420 b.
8. Hamdam U. Muvozanat. Toshkent: Sharq nashriyoti; 2005. 320 b.
9. Komilov N. Adabiyotshunoslik nazariyasi. Toshkent: Akademnashr; 2000. 310 b.
10. Mirzayev T. O'zbek adabiyotidagi ijtimoiy realizm. Toshkent: Fan va texnologiya; 1995. 240 b.
11. Normatov U. O'zbek adabiyotida realizm va milliy ruh. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti; 1998. 275 b.
12. Qosimov B. Zamonaviy o'zbek nasri: uslub va poetika. Toshkent: Yangi nashr; 2015. 290 b.
13. Sarimsakov B. O'zbek adabiyotidagi badiiy detal va uning funksiyalari. Toshkent: Fan nashriyoti; 2004. 280 b.
14. Sulton I. Qora ko'zlar. Toshkent: Yangi asr avlodi; 2010. 280 b.